ЯТИМЛЕГЕН ТУКАЙГА ТИҢЛИМ

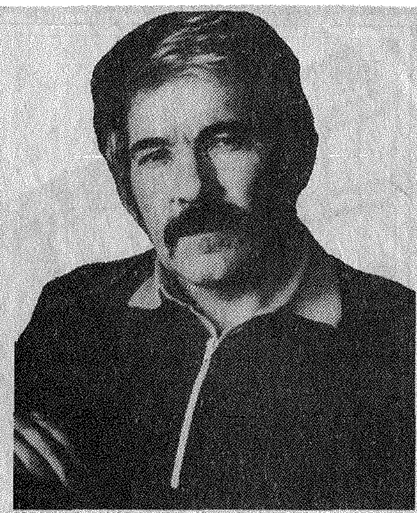

Үзен бик тыйнак тоткан кешеләрне ихтирам итәм. Рәссам, сынчы, шагыйрь Хәмит Латыйпов — нәкъ шундый асыл затларның берсе. Без эшләгән редакциягә кереп йөри. Исәнлек-саулык сорашу белән үк чыгып китәргә ашыга.

— Эш кешесенең вакытын алу килешми ул, егетләр...

Былтыр "Казан" милли мәдәният үзәгендә аның рәсемнәр күргәзмәсе эшләде. Шуннан кайтып килешли безнең янга кереп, Розалина Шаһиеваның "Кара мәрҗән" исемле шигырьләр китабын бүләк итеп бирде, үзе турындагы язмаларны калдырып китте.

— Укып чыгыгыз, барысы да аңлашылыр.

Розалина кем? Ул галимә, этнограф, сәнгать белгече. Заманында Казан пединститутында укыткан, сынлы сәнгать буенча аспирантура тәмамлаган, гомеренең 25 елын сәнгать дөньясына багышлаган, татар сәнгате турында күп хезмәтләр язган, бүгенге көндә "Казан" милли мәдәният үзәге директоры урынбасары булып эшли. Шул үзәктә Хәмитнең әсәрләре күргәзмәсе ачылгач, Розалина менә нәрсә дип язган: "Туймазыда яшәп иҗат итүче Хәмит Латыйпов Татарстан һәм Башкортстан сәнгатендә күренекле урын тота. Бик күп әсәрләре Туймазыда, Казан музейларында саклана, шулай ук Германия, АКШ, Израиль, Төркия илләренең шәхси коллекцияләрен бизи.

Хәмит чын мәгънәсендә халыкчан рәссам, аның кыйбласы — татар мифологиясе, гүзәл ырымнар, халык тудырган илаһлар, табигать гүзәллеге, орнамент.

Табышлары — милли нәфислекне, милли төсләр хиссиятен тою, шуны нәкыш (живопись), рәсем (графика), һәйкәлчелек (скульптура) өлкәләрендә сынландыра белү. Аның сынлы сәнгать әсәрләре зур бәягә лаек.

Иҗатының тагын бер кабатланмас ягы — милли моң. Шигырьләре — нәбиләрнеке сыман, аятьләр, сүрәләр кебек, һәрберсендә нечкә хис, милләтнең киләчәге. Ярдәм һәм кызыксыну, үз чиратында, Хәмиткә "күк һәм йолдызлар" яулап алырга ярдәм итәр иде".

"Күк һәм йолдызлар" дип Розалина ханым 1997 елда Хәмит Латыйповның "Җир һәм күк" исемле шигырьләр китабы басылып чыгуга ишарә итә.

Гаять үзенчәлекле рәсемнәре "дөнья күзе"нә күренә башлагач ук, танылган мәдәни-сәнгати затлар тарафыннан Хәмитнең эшләренә югары бәяләр бирелә килде.

"Хәмитнең сынлы сәнгать өлкәсендәге уңышлары мине шатландыра. Бигрәк тә аның эшләрендә милли рух сокландыра" (Әхмәт Лотфуллин, СССРның халык рәссамы).

"Ул актив эшләүче һәм туктаусыз эзләнүче, дөньяны тирәннән күрә белүче бик тә өметле милли талант" (Зөлфәт Басыйров, Башкортстанның атказанган рәссамы).

"Хәмит татарның керамик, агачны уеп эшләү сәнгатенә заманча яңарту төсе кертеп, зур этәргеч ясады, тагын бер баскыч югарылыкка күтәрде" (Наил Лотфуллин, рәссам).

"Рәхмәт сезне тудырган гали затларга, туган җирегезгә! Без Туймазыга барып, тагын бер олуг шәхесне — чын иҗатчыны табып кайттык" (Шаһинур Мостафин, язучы).

"Бу шәхес нинди затлы гаиләдә тәрбияләнеп үсте икән?" — дип сорарсыз. Тормыш иләгендә иләнә-иләнә гомер кичергән Хәмит сөйләгәнне тыңласагыз, аның бөтен язмышы күз алдыгызга килеп басар.

— Кырык тугызынчы елның мартында Пермь өлкәсенең Губаха шәһәрендә туганмын, әтием белән әнием күмер шахтасында эшләгән. Мин тугач та әтинең туган ягы — Илеш районының Буләр авылына яшәргә кайтканбыз. Миңа җиде ай тулып килгәндә генә әни дөнья куйган. Күпмедер вакыт үткәч, әти (Нәҗип исемле иде) ике балалы Дөһәдия апаларга йортка барып кергән. Биш яшькә кадәр үги әни кулында тәрбияләнгәнмен. Аннан төрле сәбәпләр аркасында тагын әти белән генә торып калганбыз.

Шушы еллар эчендә Дөһәдия әни миңа аналык җылысын биреп өлгергән, күрәсең. Сирәк кенә булса да аларга барып йөрдем, үз баласы кебек күреп, булганы белән сыйлап җибәрә иде, әле дә аңа рәхмәтлемен.

Миңа унөч яшь тулгач, әтием үлеп китте. Үксез бала үз кендеген үзе кисәр дигән кебек, кыюлыгым җитеп, бер елны Уфага юл тоттым. Ул елларны ничек үткәргәнемне тик үзем генә беләм. Уфа музыка училищесының сынлы сәнгать бүлегендә әйбәт кенә укып йөргән җиремнән, өстә иске-москы кием, аякта тузып беткән ботинка булудан гарьләнеп (гәүдәгә таза үсмер идем), укуны ташларга мәҗбүр булдым. Менә шул ятимлек, фәкыйрьлек мине күп өмет-бәхетләрдән мәхрүм итте дә инде.

Семилетка якларында нефтьче, балта остасы булып эшләү... Тик нинди генә шартларда яшәсәм дә рәсем төшерүдән, балчыктан төрле сыннар ясаудан туктамадым, бөтен тапкан-табынганым кирәк-яракны сатып алуга китеп торды. Әтиемнең туган туфрагы — Илешкә кайтып, мәдәният йортында рәссам-бизәүче булып эшләп йөрдем.

Күңел барыбер Уфага тартылды. Дүрт ел укып, сәнгать училищесын бик яхшы билгеләренә генә тәмамладым. Осталыгым белән кызыксынучылар булган, күрәсең. Мәскәүгә укырга чакырылдым, тик йорт-җирсез, бер тераксез яшәгән егетнең укырга китәргә мөмкинлеге булмады. Яр Чаллы шәһәренә баргач кына тормышымда бераз җиңеллек тоя башладым.

Халыкчан талантның фикерен дәвам итәм: нигә кулыңнан гөлләр түгелми икән, әгәр үз әрсезлегең, ярдәм итәрдәй кешең булмаса, әлеге җәмгыятьтә (җәмгыять дигән нәрсә булса) мондый һөнәр кешеләрен бик санлап бармыйлар. Тик Туймазыда яши башлагач кына Хәмит квартирлы булды. Бу аның өчен иң зур шатлыклы вакыйгаларның берсе иде.

Хәмит үтә тыйнак кеше, мактаганны яратмый. Шуның өчен без дә аның исеменә тыйнак кына сүзләр әйтик: татар этнографиясен һәм татар иҗаты җәүһәрләрен туплаган гүзәл әсәрләре белән ул шәхси зат булып танылды. Ул ясаган сыннар, төшергән рәсемнәре генә түгел, үзе дә сөйкемле, чибәр ир. Матур итеп җырлый. Менә шул моңнар аның барлык әсәрләренә гүзәллек, күркәмлек булып күчкән дә инде!

Мин Хәмитнең балалык ятимлеген Тукайга тиңлим, шигъри юлларына Дәрдмәнд аһәңе килеп кушыладыр төсле. Менә берничә шигырен укып карыйк әле.

ТИК ХОДАЙ БЕЛГЕРТМИ...

Ашкынып билгесез язмышта
Бар әле бик ерак барасы.
Хәл бетеп далада атымнан
Бар әле егылып каласы.

Алынмый калынган бурычлар,
Кем белгән, кемнәрдән аласын.
Кан белән саркылган күңелнең
Кемнәр соң төзәтер ярасын?

Хәл бетеп, куырылып тыннарым
Бар әле юлларда чабасым,
Мең яра йөрәкне кочаклап
Узасы язмышым арасын.

Ашкынып, чаманы онытып,
Бар әле утларда янасым.
Артымнан җил әйтә далада
Кояшның кызарып батарын.
Тик Ходай белгертми, сиздерми
Башларның кайларда ятасын.

БОЛЫТЛАР

Болытлар, күкләрдә болытлар,
Кайларда юллары тукталыр.
Кайгылар, сагышлар, ярсулар,
Сезне соң кем генә туктатыр?..
Кара болытлар, белмимен,
Җил куа, еракмы илләргә?
Минем дә сагышны алыгыз,
Болытлар, ияртеп җилләргә?!
Юк, җилләр аңламас сагышым,
Ишетмәс зарымны, кайгымны.
Басылмый, йөрәктә кайный ул,
Арытып яшендәй җанымны.
Болытлар, беләм мин, бик ерак –
Очасыз диңгезләр артына.
Йөгәнсез йөрәгем сез барган
Агышка ияреп ашкына.
Болытлар — күкләрдә, болытлар
Давыллы яшеннәр ташкыны.
Кем генә басар соң яшендәй
Ашкынып атылган ярсуны...

* * *

Кагылган-сугылган җанымны
Кайларга алыплар барасы?
Бу усал язмышлар юлында
Җил кебек адашмый каласы?

Бер чиктән бер чиккә ташланган
Гомернең үтәсе юллары.
Намусны яманга күммичә,
Агармы язмышның сулары?

Бер төннән бер көнгә әйләнеп,
Үтәләр гасырның еллары.
Салкынга уралган язмыштан
Сакласын Ходаем куллары!

... Рәсем, балчыктан ясалган сыннар, агачны уеп-юнып бизәкләр ясау, йөрәк каны белән сугарылган шигъри юллар... Болар — күпкырлы талант иясе Хәмит Латыйпов иҗаты бөреләренең тәмам тулышып җиткән чагы... Татар сәнгатенә, мәдәниятенә хезмәт итү өчен ул гомер буе атлыгып торды, куллары гел эштә, үтәсе юллары да хәерле булсын Хәмитнең!

Вәли ҖИҺАНШИН.

Туймазы шәһәре.

РӘСЕМДӘ: Хәмит Латыйпов.